

ten. De respondent kan enkel zijn vertrouwen of zijn wantrouwen in maatschappelijke instellingen uitdrukken. Nuancering zoals in de SCV-survey is niet mogelijk. De resultaten zijn interessant enerzijds omdat ze de kans geven om ontwikkelingen op langere termijn te volgen en anderzijds omdat ze benchmark of vergelijking met andere Europese lidstaten toelaten.

TABEL 2 EVOLUTIE VAN HET VERTROUWEN IN JUSTITIE EN POLITIE

	Justitie	Politie
1997	14,5	33,2
1999	23,5	48,3
2001	35,6	52,8
2004	32,6	61,3
2005	42,7	67,1

Percentage Vlamingen dat vertrouwen heeft in politie en justitie

Bron: Eurobarometer

De EB-data zijn pas beschikbaar vanaf 1997. Zoals hierboven aangegeven zat België en Vlaanderen toen in volle vertrouwenscrisis. Deze vaststelling wordt door de cijfers van Eurobarometer bevestigd. Zoals ook uit de SCV-data, bleek ligt het vertrouwen in justitie over de ganse lijn heel wat lager dan in de politie. Vanaf 1999 zien we ook hier een herstel van het vertrouwen. Dit gaat zowel op voor justitie als voor de politiediensten. Maar ook hier herstelt het vertrouwen in politiediensten zich sneller dan in justitie.

Dat de vertrouwenscrisis in Vlaanderen in de tweede helft van de jaren negentig wel zeer diep zat, blijkt wanneer we dit vertrouwen vergelijken met het gemiddelde vertrouwen in de Europese Unie. Op het dieptepunt lag het vertrouwen in Vlaanderen meer dan een kwart lager dan in de EU. Geleidelijk neemt dit verschil af en in 2005 ligt het vertrouwen in de politie in Vlaanderen boven het Europese gemiddelde. Justitie huppelt nog een beetje achterop maar ook hier is de trend onmiskenbaar.

TABEL 3 VERTROUWEN IN POLITIE EN JUSTITIE EUROPEES VERGELEKEN

	Politie			Justitie		
	Vlaanderen	EU	verschil	Vlaanderen	EU	verschil
1997	33,2	62,1	-28,8	14,5	43,3	-28,9
1999	48,3	64,2	-15,9	23,5	49,2	-25,7
2001	52,8	67,6	-14,7	35,6	52,4	-16,8
2004	61,3	66,7	-5,4	32,6	52,2	-19,5
2005	67,1	64,8	2,3	42,7	47,1	-4,3

Percentage van de bevolking dat vertrouwen heeft in politie en justitie in Vlaanderen en EU 15

Bron: EB

Afsluitend

Zowel de SCV-survey als de EB-data geven aan dat de vertrouwenscrisis in Vlaanderen afneemt. Dit geldt voor alle maatschappelijke instellingen maar ook voor politie en justitie. Zowel de toename als de mate van vertrouwen in de politie ligt duidelijk hoger dan deze in justitie. Spreken over een spectaculaire stijging van het vertrouwen in justitie is terecht als men vergelijkt met het dieptepunt in de jaren '97 en '98. De vertrouwenscores liggen terug op het niveau van voor deze crisis. Europees vergeleken ligt het vertrouwen stilaan terug rond het Europese gemiddelde.

Luc Bral*

SURVEY SOCIAAL-CULTURELE VERSCHUIVINGEN IN VLAANDEREN **STUDIEDIENST VAN DE VLAAMSE REGERING**

Deze bijdrage schetst de achtergronden, de ontwikkeling en de gebruiksmogelijkheden van het meetinstrument 'Survey sociaal-culturele verschuivingen in Vlaanderen' of kortweg de SCV survey. Een volgende bijdrage focust op enkele resultaten uit de voorbije surveyjaren, meer bepaald op het vertrouwen van de Vlamingen in justitie en politie. Na het lezen van deze bijdragen zijn hopelijk ook de criminologen warm gemaakt om de SCV data te gebruiken in hun onderzoek.

* Luc Bral is werkzaam op de Studiedienst van de Vlaamse Regering als coördinator van het team Monitoring.
E-mail: luc.bral@dar.vlaanderen.be

1. Achtergronden van het meetinstrument

"The times they are a-changin'" zong Bob Dylan begin jaren '60. Ook politici werden, nu bijna een halve eeuw geleden, aangemaand om niet aan de kant te blijven staan. De zanger riep hen op aandacht te schenken aan de (snelle) veranderingen in de samenleving, zoniet zouden zij wel eens het deksel op hun neus kunnen krijgen. Burgers regelmatig bevragen naar hun opvattingen, visies en verwachtingen is een mogelijkheid om te weten wat er leeft bij de bevolking. Zo startte de Europese Commissie in 1973 de Eurobarometer om de houdingen van Europese burgers over de Europese Unie te meten. Een tweede doel van het onderzoek was en is nog steeds het meten van sociale en politieke attitudes van Europese burgers. Ongeveer in diezelfde periode ontwikkelden enkele buurlanden eigen meetinstrumenten. Het Sociaal en Cultureel Planbureau ging in 1975 van start met het jaarlijks (vanaf 1999 tweejaarlijks) systematisch peilen van meningen onder de Nederlandse bevolking om inzicht te krijgen in de culturele veranderingen. Begin jaren '80 volgde het jaarlijkse Britse 'Social Attitudes' survey en de tweejaarlijkse Duitse 'allgemeine Bevölkerungsumfrage der Sozialwissenschaften' (ALLBUS). Het regelmatig peilen naar opvattingen en gedragingen over sociale, economische, politieke en ethische kwesties vormt de gemeenschappelijke noemer van deze verschillende initiatieven. Overheden gebruiken deze resultaten om waarden, normen en gedragingen bij de bevolking op te volgen en om het maatschappelijke draagvlak voor beleidsmaatregelen in kaart te brengen.

Deze surveys vormden een belangrijke inspiratiebron bij de ontwikkeling van het meetinstrument '*Culturele verschuivingen in Vlaanderen*'. Dit instrument is in 1995 uitgewerkt door de toenmalige administratie Planning en Statistiek in opdracht van de Vlaamse regering¹. Het survey-instrument moet de Vlaamse overheid een middel aan de hand doen waarmee ze systematisch de wijzigingen en verschuivingen in de

houdingen, opvattingen en gedragingen van de Vlaamse bevolking kan volgen. Het instrument heeft aandacht voor algemene waarden en opvattingen maar focust ook op waarden en opvattingen die nauw samenhangen met de bevoegdheden en beleidsopties van de Vlaamse overheid zelf.

2. Ontwikkeling van de survey binnen een Vlaamse context

De methodologische en wetenschappelijke ondersteuning voor de uitbouw van het meetinstrument komt van een begeleidingscommissie samengesteld uit survey methodologen van de verschillende Vlaamse universiteiten. Bij de ontwikkeling van het instrument is geopteerd voor een *globale en systematische benadering in eigen beheer*.

- Globaal: de survey wil grote lijnen kunnen trekken en algemene maatschappelijke ontwikkelingen in de opvattingen, houdingen en gedragingen van de Vlamingen in kaart brengen. De opvolging van specifieke beleidsmaatregelen wordt niet beoogd. Opvolging van bepaalde beleidsdomeinen om algemene patronen bij de bevolking te achterhalen behoort wel tot de mogelijkheden.
- Systematische benadering met als doel het aanmaken van tijdreeksen om langetermijnt ontwikkelingen te schetsen en verschuivingen aan het licht te brengen.
- In eigen beheer: inspelen op specifieke vragen van overheidsmanagement en ontwikkelen van beleids- en omgevingsindicatoren ter ondersteuning van het strategische management.

Om verschuivingen en trends in beeld te brengen is gekozen voor zowel een beschrijvend als een verklarend onderzoek met een repetitief karakter. Het instrument is opgevat als een *multicliëntensysteem*. Het vaste jaarlijkse gedeelte bevat een aantal onderzoeksvragen die peilen naar het algemeen welbevinden van de burger, politieke houdingen en gedragingen van de

onderzoek. Brussel: Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. Op 1 april 2006 is APS omgevormd naar de Studiedienst van de Vlaamse Regering (SVR)

1 Bral L. (1998) Culturele verschuivingen in Vlaanderen. Een survey-instrument voor de Vlaamse overheid. Pp.7-12 in *Vlaanderen Gepeild! De Vlaamse overheid en waarde*

bevolking en verwachtingen tegenover de overheid in het algemeen. Daaraan zijn een reeks sociaal-demografische achtergrondvariabelen en gegevens over vrijetijdsbesteding toegevoegd. Het variabele gedeelte focust op aantal specifieke beleidsthema's waarbij gepeild wordt naar houdingen en gedragingen om het maatschappelijke draagvlak in kaart te brengen. De criteria voor de selectie van het variabele gedeelte zijn viervoudig. Het domein dient beleidsrelevant te zijn; wordt gekenmerkt door een gebrek aan gegevens; wordt niet gedekt in al bestaande federale of regionale surveys en moet bijdragen tot een beter begrip van de verschijnselen en problemen in de hedendaagse samenleving.

Het meetinstrument is ontwikkeld tot een jaarlijks face-to-face surveyonderzoek bij een representatieve steekproef van de Nederlandstalige bevolking van Belgische nationaliteit tussen 16 en 75 jaar in het Vlaamse Gewest of Brussel. In totaal moeten telkens 1500 interviews effectief gerealiseerd worden tijdens de maanden april tot juni. Analyses kunnen zowel voor de globale bevolking als voor meer specifieke bevolkingsgroepen uitgevoerd worden. Het veldwerk en de codering worden aan een marktonderzoeksbureau uitbesteed.

De eerste voornamelijk beschrijvende onderzoeksresultaten worden jaarlijks opgenomen in VRIND (Vlaamse Regionale Indicatoren), meer bepaald in het hoofdstuk waar de sociaal-culturele ontwikkelingen worden geschetst en afhankelijk van de topics in de survey, als omgevingsindicatoren voor diverse beleidsdomeinen in andere hoofdstukken. Resultaten van meer diepgaand en hypothesetoetsend onderzoek verschijnen in de tweejaarlijkse reeks *Vlaanderen Gepeild*² en in ad hoc publicaties van de toenmalige APS en in de huidige SVR rapporten en studies.

² De artikels uit de verschillende edities zijn integraal af te halen via <http://aps.vlaanderen.be/index-publicaties.htm#vlaanderen-gepeild>

3. De SCV survey: veranderen om te kunnen verbeteren

Sinds de eerste survey in 1996 heeft het instrument zowel op inhoudelijk als methodologisch-technisch vlak wijzigingen ondergaan.

Zo is vanaf 2001 de vragenlijst inhoudelijk geëvolueerd naar een *driedelige structuur*:

- Vast jaarlijks gedeelte
 - Sociaal-demografische variabelen (geslacht, leeftijd, opleidingsniveau, gezinssituatie, arbeidssituatie, vrijetijdsbesteding)
 - Vaste attitude- en gedragsvariabelen met houdingen tegenover arbeid en vrije tijd (arbeidstevredenheid, vrijetijdsbeleving), sociale integratie (lidmaatschap van verenigingen, alledaagse 'individu-georiënteerde' sociale relaties)
- Periodieke attitude- en gedragsvariabelen (om de 2 à 3 jaar)
 - Algemeen welbevinden van de burger: perceptie van de eigen situatie, toekomstverwachtingen op diverse terreinen, problemen
 - Politieke houdingen: politieke en maatschappelijke betrokkenheid, vertrouwen in de instellingen
- Jaarlijks variabel ad hoc gedeelte: focus op houdingen en gedragingen m.b.t. specifieke actuele beleidsthema's
 - 1996 Leefmilieu, sociale uitsluiting
 - 1997 Mobiliteit, ruimtelijke ordening, ICT (informatie- en communicatietechnologie)
 - 1998 Politieke kennis, kennis van Vlaamse en Federale instellingen
 - 1999 Vrije tijd, verplaatsing woon-werk
 - 2000 Leefmilieu
 - 2001 ICT, bijkomende opleiding
 - 2002 Sociale uitsluiting en solidariteit / ISSP
 - 2002 Family and changing gender roles III
 - 2003 ICT, bijkomende opleiding
 - 2004 Ruimtelijke ordening, stedelijk beleid, wonen; percepties met betrekking tot inclusie van personen met een handicap / ISSP 2004 Citizenship
 - 2005 ICT, leefmilieu / ISSP 2005 Work orientation

- 2006 Gelijke kansen (o.a. rol m/v, homoseksualiteit), politiek luik (o.a. politieke attitudes en kennis, politieke participatie op globaal en lokaal niveau) - ISSP 2006 Role of Government
- 2007 Levenslang leren, internet, politiek en overheid, privacy - ISSP 2007 Leisure time and sports

Vanaf 2002 neemt Vlaanderen als regio deel aan het International Social Survey Programme³. De vragen van de *ISSP module* worden gebundeld in een schriftelijke vragenlijst die op het einde van het mondelinge interview wordt achtergelaten door de interviewer. APS/SVR staat in voor de opvolging van deze drop-off en de input van de gegevens. In de nabije toekomst zullen de Vlaamse data vergeleken kunnen worden met data uit meer dan 30 verschillende landen behorend tot zowel de Europese Unie als tot andere delen van de wereld. Sinds 2006 is het Institut wallon de l'évaluation, de la prospective et de la statistique aanvaard als tweede 'Belgische' partner in ISSP⁴. Op deze wijze zullen in de toekomst ook data voor Wallonië en Franstalig Brussel beschikbaar worden.

De methodologisch-technische veranderingen situeren zich op vier terreinen. Omwille van de vergrijzingsproblematiek en rekening houdend met de stemgerechtigde leeftijd zijn de onderste en bovenste leeftijdsgrenzen van de *onderzoekspopulatie* gewijzigd van 16-75 (1996-1999) naar 18-85 jaar. Het *steekproefplan* voor de surveys 1996-2003 is opgemaakt door de afdeling Dataverzameling en Analyse (Departement Sociologie, K.U.Leuven). Het plan voorziet in een selectie van gemeenten en sets per gemeente, proportioneel voor de vijf Vlaamse provincies en met een afzonderlijk steekproefplan voor het Brussels Hoofdstedelijk Gewest. De steekproeftrekking gebeurt door het Rijksregister. Tijdens het veldwerk is vervanging van respondenten omwille van non-respons toegelaten. Om aan te sluiten bij de internationale standaardpraktijk is vanaf 2004 beslist niet langer te werken met vervang-

adressen. Het uitgewerkte steekproefplan door SVR houdt voortaan, op basis van (non-)responsgegevens uit de surveys vanaf 2000, rekening met de differentiële regio non-respons. De individuele adresgegevens met het oog op het contacteren van de respondenten worden nog steeds bekomen bij het Rijksregister. Met een uitzondering in het jaar 1998 gebeurden alle surveys in de periode 1996-2002 met pen en papier.

Vanaf 2003 is de *methode van dataverzameling* omgeschakeld naar het computerondersteund interviewen (CAPI) en wordt de ISSP vragenmodule opgenomen in een schriftelijke drop-off vragenlijst. Tot slot is er ook een wijziging in de *methodologische en wetenschappelijke ondersteuning*. Na enkele tegenvallende responsgraden in de surveys 1998 en 1999 wordt in het kader van het Programma Beleidsgericht Onderzoek 1998 beroep gedaan op de afdeling Dataverzameling en Analyse (Departement Sociologie, K.U.Leuven) voor de methodologische ondersteuning en evaluatie van de kwaliteit van de dataverzameling bij de survey van 2000 en 2001. De opdracht omvatte volgende activiteiten:

- a) advies verlenen in voorbereidingsfase m.b.t. offertevraag voor organisatie veldwerk, evaluatie van offertes, steekproefsamenstelling, gestandaardiseerde vragenlijst met concept en operationalisering van vraagstelling, codering van open en gesloten vragen;
- b) opleiding geven aan enquêteurs;
- c) supervisie bij testen van vragenlijst en eigenlijke veldwerk;
- d) kwaliteitscontrole op verzamelde data, datacleaning en analyse van non-respons en
- e) bijdrage tot toegankelijk maken van databestanden voor ruimer publiek.

Vanaf de survey 2002 gebeurt deze methodologische ondersteuning door medewerkers van APS/SVR. Elk surveybestand dient voldoende gedocumenteerd te zijn met het oog op verdere analyses door derden. Deze metadocumentatie omvat onder meer de vragenlijst, codeboek, methodologisch-technisch rapport met non-respons analyse, toets representativiteit en procesevaluatie. Daarnaast wordt een overzicht van alle vragen en vraagverschillen bijgehouden.

³ www.issp.org

⁴ <http://statistiques.wallonie.be/>

De rol van de wetenschappelijke begeleidingscommissie spitst zich toe op een adviserende opdracht ten aanzien van de SVR-activiteiten op gebied van surveyonderzoek. Dit bevat onder meer

- a) het globale concept en meerjarenprogramma voor de te bevragen onderzoeksobjecten en dimensies in de jaarlijkse survey naar waarden, houdingen en gedragingen van Vlamingen t.o.v. beleids- en maatschappelijk relevante thema's
- b) kwaliteitsstandaarden inzake surveyonderzoek in opdracht van de Vlaamse overheid
- c) afstemming van de te bevragen thema's op internationale onderzoeken en Vlaamse onderzoeksprogramma's.

Wat betreft de toekomst van het meetinstrument stelt de *Beleidsnota Vlaamse statistieken, indicatoren en toekomstverkennde studies voor het regeeringsbeleid 2004-2009* dat de jaarlijkse survey naar sociaal-culturele verschuivingen in waarden, houdingen en gedragingen van Vlamingen een instrument ten behoeve van beleidsgericht onderzoek en beleidsvorming op Vlaams niveau blijft. Elk beleidsdomein binnen de Vlaamse overheid kan een vraag voor een specifieke module indienen bij de Studiedienst van de Vlaamse Regering. Als motivering voor opname van een thema in de survey gelden a) het beleidsrelevante karakter (verwijzing naar regeerakkoord of beleidsnota's) en b) het peilen naar het draagvlak voor bestaande of gewenste beleidsmaatregelen; kennis verwerven over feiten die niet via registers gekend zijn; kennis verwerven over de opvatting van bepaalde groepen t.o.v. maatschappelijke thema's. Uiteraard blijft ook het systematisch opvolgen van de wijzigingen en verschuivingen in de houdingen, opvattingen en gedragingen van de Vlaamse bevolking centraal staan.

4. De SCV data: eenvoudig in gebruik

De data uit de SCV surveys worden *gratis* ter beschikking gesteld aan alle federale, regionale en lokale overheden in België en aan de wetenschappelijke onderzoekswereld. Voor meer informatie over de vraagthema's en de wijze van

data-aanvraag, zie http://aps.vlaanderen.be/survey/aps_survey/APS-survey.htm

Ann Carton*

RUBRIEK MENSENRECHTEN

EU-POGING OM MINIMUMRECHTEN VAN VERDACHTEN TE HARMONISEREN LOOPT OP IJSBERG

2007 was een goed jaar voor de substituut-procureur-generaal Schuermans. Een alarmerende, volgens sommigen alarmistische, bijdrage van zijn pen aan dit tijdschrift kreeg ruime weerklank in de pers. Het Wetsontwerp tot invoering van een Wetboek Strafprocesrecht enerzijds en een EU-ontwerpkaderbesluit over Minimale rechten van verdachten anderzijds bestempelde hij als twee "donkere wolken boven het Belgische strafprocesrecht". De zogenaamde Grote Franchimont ligt sinds april in een diepe parlementaire coma en er is geen prins in zicht die dat Doornroosje wil wakker kussen. Later dit jaar is duidelijk geworden dat ook het kaderbesluit met minimumrechten van verdachten er niet komt. Lopen wij met de schipbreuk van het ontwerp van kaderbesluit inderdaad onder een uitgeklaarde, blauwe strafvorderlijke hemel?

Het Duitse EU-voorzitterschap had zwaar ingezet op dit symbooldossier. De EU moest aantonen dat de Europeanisering van het strafrecht niet enkel repressie vergemakkelijkt en aanmoedigt, maar er ook voor zorgt dat de rechtsbescherming in alle lidstaten voldoet aan een Europees minimum. Van 20 tot 22 februari 2007 wijdde het Duitse voorzitterschap van de EU, samen met de Europese Rechtsacademie, er in Berlijn

* Ann Carton is doctor in de sociale wetenschappen (K.U.Leuven, departement Sociologie) en is momenteel adviseur-coördinator van het Team kwaliteit statistiek, survey en toekomstverkenningen op de Studiedienst van de Vlaamse Regering. Ze is eveneens verantwoordelijk voor de organisatie van en kwaliteitszorg over de SCV-survey en de contactpersoon voor ISSP in Vlaanderen.